

Tarkastelussa taustamuuttajat

PÄIVI HARINEN

Taustamuuttajat näyttelevät usein tärkeää roolia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Ne on opittu ottamaan annettuina ja yhteiskuntateorioiden rakentamisen vakauteen ja samankaltaisuuteen uskovina aikoina luotujen sisältöjen lataamina. Taustamuuttajien kautta ihmisten (tai informanttien) oletetaan kontekstualisoituvan ja kiinnittyvän jotenkin itsestään selvällä tavalla tiettyihin sosiaalisten muotojen järjestyksiin ja elämänolosuhteisiin. Sukupuoli, ikä, kansalaisuus, asuinpaikka ja sosioekonominen asema (usein ammatilla, koulutuksella ja isän koulutuksella mitattu) ovat kenties tutuimpia ja käytetyimpiä yhteiskunta- ja/tai väestötieteellisen tutkimuksen informantteja kategorisoivia ja erilaisiin ryhmiin jakavia taustamuuttajia. Tutkijat joutuvat kuitenkin yhä useammin miettimään, miten koherentteja ja todenmukaisia näihin vastaajakategorioihin kätkemämme oletukset tänään enää ovat – onko elämä kenties ajanut traditionaalisten taustamuuttajien ohi? Kertovatko esimerkiksi kyselylomakkeisiin ilmoittamamme sukupuoli, ikä, kansalaisuus, asuinpaikka, ammatti tai isän koulutus meistä mitään empiirisesti kyseenalaistamattomaa, habitukseksi kiertyvää ja rakenteellista jähmeyttä osoittavaa?

Vaikka sukupuoli järjestyksen teorioissa (ks. esim. Charpentier 2001) osoitetaan maskuliinisuuden ja feminiinisuuden olevan vahvoja kulttuurisia merkitsijöitä, niin eletyn elämän tasolla biologinen sukupuoli dikotomisena ja elämää automaattisesti tietynlaiseksi roolittavana olosuhteena on hämärtyvässä. Jos rastitan saamaani kyselylomakkeeseen olevani ”nainen”, se ei välttämättä tarkoita, että tuntisin olevani nainen tai tekisin asioita, joita kulttuurisesti liitetään naisten elämään. Jos taas vastausvalintojeni perusteella tulen luokitelluksi vastaajakategoriaan ”nuoret miehet”, se ei itsestään selvästi merkitse, että yksi elämäni suuri asia olisi vaikkapa ”kiinnostus

vastakkaista sukupuolta kohtaan” (kuten kehityspsykologisissa teorioissa yhä opetetaan, ks. esim. Mosher & al. 1999; James 2007). Muiden muassa Paula Kuosmanen (2007) on kuvannut, miten heteroparisuhteeseen ja ydinperheeseen kiinnittyneet sukupuolirepresentaatioihin nojaavat taustaoletukset tulevat miltei koomisilla tavoilla esiin erityisesti samaa sukupuolta olevien vanhempien perheolosuhteiden tutkimisen edessä syntyvänä hämmennyksenä. Lesboperheiden lasten isien tekemisillä ja asemilla ei useinkaan ole kytköksiä lasten olo- ja ihmissuhteisiin, mutta silti niitä yhä kysytään monissa erilaisissa lomakkeissa – koska näin esimerkiksi nuorten perhetaustasta on opittu kysymään.

Ikä-taustamuuttujan problematisoinnin voi johtaa esimerkiksi elämänkulkujen lineaarisuusajatuksen harhaisuuteen (vrt. esim. Heikkinen & Tuomi 2000). Nuoruus kulttuurisena kategoriana tai elämisen tapana on kadonnut biologisesta nuoruudesta (Ziehe 1992) ja kulttuurinen aikuisuus paennut biologisesta aikuisuudesta (Hoikkala 1993). Elämänvaiheisiin kiinnitetyt normatiiviset tehtävät (kouluttautuminen, ammatin valmistuminen, perheen perustaminen jne.) ovat syklistyneet ja limittyneet niin, että aikuisiässä tehdään aiemmin vain nuoruuteen kytkettyjä asioita ja nuoruudessa karataan aikuisten asioihin. 50-vuotiaat informanttimme eivät välttämättä elä olosuhteissa, joissa kaikki elämän ”alut” on jo käytetty. Viime aikoina olemme saaneet todistaa, kuinka monet kuudenkymmenen rajapyykillä käyneet julkisuudessa toimivat mieshenkilöt ovat vienneet vihille nuoria vaimoja ja elävät nyt yleensä nuoriin isiin liitettyä elämänvaihetta.

Kansalaisuus on kansallisissa tutkimuksissamme yleensä tähän asti merkinnyt myös kansallisuutta – Suomen kansalaiset on mielletty suomalaisiksi. Maahanmuuton lisääntyessä Suomen kansalaisissa ja tutkimuksiimme osallistuvissa on

yhä enemmän etnisiltä taustoiltaan yhä erilaisempia ihmisiä. Kansalaisuutta ja kansallisuutta kysytään lomakkeissa kuitenkin tavalla, jossa ne asettuvat ikään kuin sisäkkäin ja hämmäntävät vastaajia, jotka voivat olla Suomen kansalaisia mutta etnisesti ei-suomalaisia. Moni- tai kaksoiskansalaisuuden yleistessä myös erilaiset kansalaisuuskombinaatiot yksittäisten ihmisten kohdalla muuttuvat entistä vivahteikkaammiksi (ks. Ronkainen & al. 2008). Identifikaatiokysymyksenä asia on vieläkin monitasoisempi: minkälaiseen kansalaisuusryhmään kategorisoimme vastaajan, joka kertoo lomakkeessa olevansa ”40 prosenttia suomalainen, 40 prosenttia kreikkalainen ja 20 prosenttia saksalainen” (ks. Kivijärvi & Harinen 2009)?

Asuinpaikka-muuttujia problematisoituu kenties selvimmin juuri nyt, kun kuntaliitokset nimeävät uudelleen ihmisten kotiseutuja. Otetaan esimerkiksi ”uusi Joensuu”, jonka asukasluku on vuodenvaihteen 2009 jälkeen yli 72 000. Joensuuhun kuuluu yli 60 kilometrin päässä kaupungin keskustasta sijaitsevia muuttaman kymmenen asukkaan kylä, joista puuttuvat kaikki palvelut. Koulut lakkautettiin vuosia sitten, eivätkä nuorisotoimen palvelutkaan yllä näin reunoille saakka. Kylissä asuu kuitenkin vielä muutamia nuoria, jotka vastaavat valtakunnalliseen nuorisotutkimuskyselyyn ja tulevat kotikuntansa perusteella luokitelluiksi keskisuudessa kaupungissa tai kasvukeskuksessa asuviksi nuoriksi. Analyysia tekevä tutkija olettaa keskisuudessa kaupungissa olevan paljon vertaissuhteita, koulutus- ja harrastusmahdollisuuksia sekä kunnallista nuorisotoimintaa – vaikka todellisuudessa näiden nuorten päivittäinen elinympäristö ei täytä näitä odotuksia. Valtakunnallisissa tutkimuksissa muutama vastaaja ei tietenkään heilauta analyysia suuntaan tai toiseen, mutta tuskinpa tämä esimerkki on tänään aivan uniikki. Samanlaisia nykytodellisuutta vastaamattomia ennako-oletuksia tietynlaisista kaupunkiolosuhteista syntyy myös pohdittaessa esimerkiksi vanhuspalveluja tai työmatkojen pituuksia.

Sosioekonominen asema taustamuuttujana

vertautuu ainakin jossakin määrin nyt kovasti muodissa olevaan luokan käsitteeseen. Isän koulutustason on perinteisesti ajateltu ja osoitettu istuttavan myös jälkeläiset tiettyyn yhteiskunnalliseen paikkaan. Jos miettii tämänpäiväisiä perherakenteita, joissa isä ei läheskään aina edusta ”perheen päätä” (tai ole edes lastensa tuttu), isän koulutuksen merkitys lasten elämän raameina ohentuu ja katkeilee. Uus- ja sateenkaariperheiden lapsilla on ongelmia hahmottaa, kuka heidän isistään (arjessa mahdollisesti läsnä oleva vaiko se ”oikea”) on se, jonka koulutuksesta ja ammatista (tai vaikkapa tupakanpoltosta, ks. Kuosmanen 2007) tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita, eikä tutkija voi tietää, minkä isän tiedot vastauksiin lopulta päätyvät.

Kysyä voi myös, syntykö kulttuurisesta ja sosiaalisesta keskiluokkaisuudesta enää harmonista jatkumoa kohti taloudellista hyvinvointia, kuten pääoma- ja habitusanalyysissa (Bourdieu 1984) on oletettu? Jälleen esimerkki elävästä elämästä: 40 vuotta sitten elelivät naapuruksina kouluja käymätön, niukasti toimeentuleva ja vaatimattomasti asuva kommunistimuurari kotiäitivaimoineen ja koulutettu, hyvin toimeen tuleva porvariopettajapariskunta. Nyt naapuruksina samaisilla seuduilla elelevät heidän lapsensa, lyhyen ammattikurssin käynyt porvarimuurari ja yliopistokoulutettu vasemmistolaiseksi itsensä määrittelevä yliopisto-opettaja. Muurarin työllä ansaitun sosioekonominen aseman ekonominen puoli on ylivertainen suhteessa opettajan tuloihin ja talouteen, jopa siinä määrin, että hänen ei tarvitse vastata myöntävästi jokaiseen työtarjoukseen – toisin kuin laskujensa kanssa kipuilevan opettajan. Opettajalla ei ole palkkansa puitteissa mitään mahdollisuuksia viedä perhettään vuosittain eksoottisille ulkomaanmatkoille, mutta muurarilla on tähän varaa. Vaaleissa muurari äänestää oikeistoa ja opettaja vasemmistoa, täysin päinvastoin kuin vanhempansa aikoinaan. Mihän sosioekonomisiin asemiin tai yhteiskuntaluokkiin tutkija heidät sijoittaisi ja millä ”habituksellisilla” perusteilla?

KIRJALLISUUS

- BOURDIEU, PIERRE: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul, 1984
 CHARPENTIER, SARI: *Sukupuoliusko: Valta, sukupuoli*

li ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto & Gummerus, 2001

HEIKKINEN, EINO & TUOMI, JOUNI (toim.): *Suomalaisen elämänkulku*. Helsinki: Tammi, 2000

HOIKKALA, TOMMI: Katoaako kasvatusta, himmeneekö aikuisuus. Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Helsinki: Gaudeamus, 1993

JAMES, ABIGAIL: Teaching the Male Brain: How Boys Think, Feel and Learn in School. Thousand Oaks: Corwin Press, 2007

KIVIJÄRVI, ANTTI & HARINEN, PÄIVI: Omat ja vieraat. Rajanvetoja monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa. Artikkelin käsikirjoitus, painossa, 2009

KUOSMANEN, PAULA: "Mitäs ehkäsy te käytitte?" Asiakäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa. Teoksessa: Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.): Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 2007

MOSHER, RALPH & YOUNGMAN, DEBORAH & DAY, JAMES: Human Development across the Life-Span. Greenwich: Information Age, 1999

RONKAINEN, JUSSI & HARINEN, PÄIVI & RAUTOPURO, JUHANI & PITKÄNEN, PIIRKKO: Expanding the Sphere of Citizenship: The Case of Finland. Teoksessa: Kalekin-Fishman, Deborah & Pitkänen, Pirkko (toim.): An Emerging Institution? Multiple Citizenship in Europe. Views of Officials. Peter Lang Publishing Group. Series: European University Studies 419 (2008): 41–78

ZIEHE, THOMAS: Uusi nuoris. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino, 1992.

THL julkaisee

Julkaisujen tilaukset ja tiedustelut
puh. 020 610 7190 arkisin klo 9–12
www.thl.fi/kirjakauppa

Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen ja Salme Ahlström (toim.) **Lapsiperheiden hyvinvointi 2009**

Kirja nostaa esille lapsiperheiden hyvinvoinnin peruskysymyksiä. Sen teemoja ovat muun muassa syntyvyys, vanhemmuus, parisuhde, toimeentulo, päihteet sekä työn ja perheen yhteensovittaminen. Huomiota kiinnitetään myös muita haavoittuvampien ryhmien, kuten yksinhuoltajien, monikkoperheiden, sateenkaariperheiden ja maahanmuuttajien, tarpeisiin.

2009 240 s. 32 € Tilausnumero TEE003

Marjatta Bardy (toim.) **Lastensuojelun ytimissä**

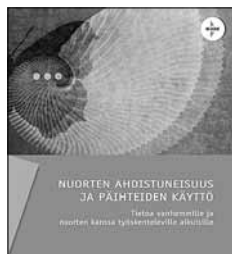

Kirjassa kuvataan lastensuojelua yhteiskunnallisena tehtävänä, käytännön toimintana ja inhimillisinä kokemuksina. Artikkeleissa tarkastellaan mm. lastensuojelun filosofiaa ja käytäntöjä, lapsen osallisuutta ja ikäsensitiivistä lastensuojelua sekä hoitavaa ja kuntouttavaa lastensuojelua. Artikkeleiden lomassa kulkee tarinoita lastensuojelun sosiaalisuudesta.

2009 270 s. 32 € Tilausnumero TEE005

Nuorten ahdistuneisuus ja päihteiden käyttö

Tietoa vanhemmille ja nuorten kanssa työskenteleville aikuisille

Julkaisu tarjoaa käytännönläheistä tietoa nuorten ahdistuneisuudesta ja päihdeongelmista sekä niiden keskinäisistä yhteyksistä. Perimmäisenä pyrkimyksenä on nuorten ahdistuneisuuden ja päihteiden käytön ennaltaehkäisy sekä ongelmien yhä varhaisempi tunnistaminen ja niihin varhaisemmin puuttuminen.

2009 30 s. 14 € Tilausnumero KID004

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS